

Conferentieverslag 2023

**NEDERLANDS
FILM FESTIVAL**

Inhoudsopgave

1. Inleiding	2
2. Beeldverhoudingen	4
3. Grenzeloos netwerken	7
4. Time Will Tell	9
5. De oorsprong van onze verhalen	11
6. Who Runs the Show?	13
7. Games on Screen	16
8. Lage landen, hoge verwachtingen	18
9. Expertmeetings	21
10. Samenvatting	26

1. Inleiding

Op zaterdag 23 september 2023 verzamelt de Nederlandse audiovisuele sector zich in de Utrechtse Stadsschouwburg voor de jaarlijkse Conferentie tijdens het Nederlands Film Festival. Silvia van der Heiden, Algemeen Directeur en bestuurder van het festival, heet een goed gevulde grote zaal welkom. Aansluitend aan haar openingstoespraak betreden Marnie Blok (scenarioschrijver) en Bram Schouw (regisseur) het podium voor een prikkelende hartenkreet.

De Nederlandse filmwereld is in 2022 vol energie uit het coronadal gekomen. Er wordt veel gemaakt en Silvia van der Heiden ziet ook veel kwaliteit. Ze merkt op dat dit jaar voor het festival bijna zevenhonderd titels – lang, kort, series, digitaal – werden aangeboden, waarvan er circa 250 zijn geselecteerd. De inspanningen voor high end-series lijken hun vruchten af te werpen, en die series krijgen tijdens deze Conferentie veel aandacht.

"Dit festival vertoont een rijke compilatie aan films en series van eigen bodem. Tijdens deze Conferentie kijken we naar de achterkant, en gaan het gesprek met elkaar aan."

Silvia van der Heiden

Van der Heiden brengt in herinnering dat vorig jaar het nieuwe sectorplan voor versterking van de positie van Nederlandse culturele audiovisuele producties werd gepresenteerd. Met als belangrijkste bouwstenen:

- Het vergroten van talent en vakmanschap
- Het verbeteren van het productieproces
- Meer evenwicht en samenwerking in de productie en exploitatieketen
- Meer zichtbaarheid in binnen- en buitenland

Als een van de andere wapenfeiten noemt Van der Heiden de in juni door de Tweede Kamer aangenomen investeringsverplichting. "Een prestatie van formaat die door inzet van velen hier aanwezig tot stand is gebracht." Onlangs is het wetsvoorstel voor de investeringsverplichting goedgekeurd door de Eerste Kamer. [Lees hier alles over de investeringsverplichting.](#)

Met al die positieve energie is het ook een goed moment om wat dieper te kijken en daarmee inspiratie voor de toekomst op te doen. Wat kan beter, wat moet anders. Dat kan met de uitkomsten van het rapport van Onderzoeksbureau Olsberg SPI dat de resultaten en prestaties van de Nederlandse film vergelijkt met vier andere Europese landen. Dat zal het onderwerp zijn van de eerste Conferentiesessie.

Bij de afronding legt Van der Heiden de nadruk op het woord 'samen'.

"Zichtbaarheid is een stokpaardje van het NFF. We hopen dat het publiek de Nederlandse film ook na het festival weet te vinden. We moeten **samen** optrekken voor verandering. We gaan **samen** aan het werk om dat wat we doen nog beter te maken."

Leg de lat hoger, waag de sprong

Maar voor we inzoomen op het Olsberg-rapport is er nog een presentatie door Marnie Blok en Bram Schouw, twee

makers van de veelgeprezen serie *De droom van de jeugd*. Het festival had Blok en Schouw gevraagd om – *De droom van de jeugd* indachtig – een tekst te schrijven over 40 jaar Nederlandse film en televisie.

Zodra ze goed op stoom gekomen zijn met bevlogen en dringende woorden over wat er gebeurt in de film- en tv-wereld, over onze zelfgenoegzame bubbels, het gebrek aan evenwicht tussen amusement en engagement, over de wereld die in brand staat en met de oproep er samen openhartig over te praten – ja, dan hebben ze een verrassing voor ons. Die bezorgde woorden komen namelijk uit een speech die de Amerikaanse journalist Edward R. Murrow hield in 1958, waarin hij zijn collega's opriep hun verantwoordelijkheid te nemen. Nog altijd actueel.

De speech van Murrow gaf de inspiratie voor een andere insteek. Een oproep aan de Nederlandse makers en anderen om elkaar meer uit te dagen. Bij het maken van *De droom van de jeugd* hadden Blok en Schouw vaak het

gevoel tegen de stroom in te roeien. Maak het niet te ingewikkeld, niet te somber, niet te poëtisch kregen ze soms te horen. Maar, stellen ze, is je publiek overschatten niet beter dan het te onderschatten?

Dat de uitzending onverwacht een jaar werd opgeschoven zien ze achteraf als een geschenk. Het bood de kans de montage open te gooien, blinde vlekken bloot te leggen, nieuwe ogen ernaar te laten kijken. Dus zeggen ze, daag jezelf en elkaar meer uit. Leg de lat hoger, waag de sprong, wees niet bang eens op je bek te gaan. Streef eigenheid en authenticiteit na. "We weten wat ons te doen staat. We roepen het al jaren: minder producties voor meer geld. En dus meer tijd voor ontwikkeling, voor het maken en voor het afwerken."

Ze hebben iets te pakken wat leeft in de sector. Het zijn oproepen die later tijdens de conferentiedag nog vaker zullen klinken. Om af te ronden met Murrow: "Onze geschiedenis zal zijn wat wij ervan maken."

2. Beeldverhoudingen

Het afgelopen jaar steeg de omzet van de Nederlandse film- en audiovisuele sector naar 1,2 miljard euro vertelt de site van het Filmfonds. We kunnen trots zijn op onze Gouden Kalf-winnaars en onze documentaires, korte films en jeugdfilms laten over de grenzen succes zien. Maar als het om speelfilm gaat lijken naburige landen het internationaal beter te doen. Is dat ook zo? Onderzoeksbureau Olsberg SPI onderzocht in opdracht van het Nederlands Filmfonds de internationale prestaties van Nederlandse speelfilms. Wat zijn succesfactoren en waar kunnen wij als filmland nog aan werken?

Tijdens de sessie Beeldverhoudingen, gemodereerd door Janine Abbring, presenteert Jonathan Olsberg de resultaten van het onderzoek, waarna een panel er verder over discussieert.

Ter inleiding legt Sandra den Hamer (interim-directeur Nederlands Filmfonds) uit waarom opdracht tot het onderzoek is gegeven. Er is veel positiefs: de omzet groeit, streamingplatforms doen het goed, documentaires, jeugdfilms en korte films winnen internationaal prijzen en onlangs werd *Sweet Dreams* in Locarno bekroond. Toch is er gemopper in de wandelgangen. Waarom doen andere landen het bijvoorbeeld in Cannes zoveel beter?

The International Benchmark Study of *Dutch Feature Films* die Jonathan Olsberg hier presenteert kijkt naar resultaten van lange speelfilms in Europa in de periode 2010 tot 2022, zonder de gegevens van streamers. Nederland wordt daarbij vergeleken met Denemarken, Zweden, België en Oostenrijk.

De studie is verdeeld in twee fasen. De eerste is kwantitatief, gebaseerd op box office-resultaten en selecties voor vier belangrijke festivals (Cannes, Berlijn, Venetië en Sundance). Om in dit onderzoek in de categorie High Excellence te komen moet een film 250.000 Europese bezoeken hebben gehaald. Daarbij moet de film geselecteerd zijn voor een van de hoofdcompetities van een van de genoemde festivals, of genomineerd voor een hoofdcategorie van de European Film Awards of de Academy Awards. Het resultaat voelt als een koude douche. Geen enkele Nederlandse film haalde dat criterium (*Borgman* komt dichtbij), de andere drie landen scoorden wel (Denemarken als hoogste met 14 titels). Daarbij komen bij Denemarken, Zweden en België ook filmauteurs in beeld met meerdere titels, zoals Lars Von Trier, Ruben Östlund en de gebroeders Dardenne. Opvallend is dat Nederland in die periode wel de meeste films produceerde (487), tegenover Denemarken 272. Van de Nederlandse Top 20 komt 88% van het Europese bezoek uit eigen land. Wordt het bezoekerscriterium verlaagd tot 150.000 dan heeft Nederland vier High Excellence-titels: *Brimstone*, *Tirza*, *Kauwboy* en *Borgman*.

De tweede fase is kwalitatief, gebaseerd op interviews en drie casestudies: *Brimstone*, *Druk* en *Girl*. Daaruit kwamen een vijftal factoren die van belang zijn bij bovengenoemde resultaten:

Genre

In eigen land doen Nederlandse romcoms en familie- en jeugdfilms het het beste, niet de arthousefilms.

Ondersteuning van creatief talent

In Nederland gebeurt dat minder dan in andere landen.

Kwaliteit voorrang geven boven kwantiteit

Nederland produceert veel, maar scoort niet hoog in waardering.

Het belang van coproductie

Nederland is een belangrijke coproductiepartner. Het maakt de talentpool groter en vergroot het potentiële publiek.

De levenscyclus van een film

Eenmaal gemaakt, is er in Nederland weinig ondersteuning meer.

"Zijn er vragen uit de zaal?" Het is even stil. Maar dan gaat de eerste hand omhoog, en snel volgen er meer. Om te beginnen is iemand nieuwsgierig naar hoe we meer zicht kunnen krijgen op het film en televisie publiek. Volgens Olsberg is dat al lang een grote uitdaging. Een van de redenen dat Hollywood-studio's het zo goed doen is dat ze er niet over na hoeven te denken. Ze maken gewoon een vervolg op succesformules. Terwijl een onafhankelijk filmmaker telkens weer een prototype maakt. Naar aanleiding van een andere vraag, over sequels, merkt Olsberg op dat hij heeft gezien dat Nederlandse films in de top 20 vaak vervolgfilms zijn. Emma Openshaw, ook van Olsberg SPI, sluit hierop aan met de opmerking dat het in de andere onderzochte landen minder was. Maar het thema originaliteit was geen onderwerp van het onderzoek.

Een van de andere vragen is: moeten we kwaliteit prioriteit geven boven kwantiteit? Olsberg antwoordt dat het onderzoek de feiten geeft, en geen advies. Zelf ziet hij het belang van een evenwichtig pakket voor ontwikkeling en productie.

Er zijn ook andere manieren om talent te scouten dan zoveel mogelijk regisseurs een eerste film te laten maken.

Als iemand vraagt of diversiteit en inclusie ook in aanmerking werden genomen bij het bepalen van High Excellence antwoordt Olsberg dat dit niet het geval was. Maar het kan volgens hem in de toekomst zeker de moeite waard zijn.

Gevraagd naar een eye-opener noemt Openshaw de uitdaging van het maken van cross-over-films. Dat is iets dat uit de gesprekken met de streamers naar voren kwam, een brug slaan tussen arthouse en commercieel. [Het complete verslag van het onderzoek is hier te vinden.](#)

Nu is de beurt aan het panel met Martin Koolhoven (filmmaker), Ena Sendijarević (filmmaker) en Leontine Petit (producent, Lemming Film). Petit ziet een belangrijke boodschap, maar is niet verbaasd. Het begint heel erg bij makers die tegen de stroom in durven gaan, met eigenzinnige scripts, ideeën voor dingen die we nog niet eerder zagen. Koolhoven merkt op dat de door het onderzoek opgeworpen kwesties al langer spelen. Allereerst de vraag of er meer aandacht moet zijn voor de ontwikkelingsfase van een film.

Sendijarević stelt dat auteurs in het buitenland vaak onderdeel zijn van een productiebedrijf. Continuïteit is belangrijk. Daarnaast stipt ze aan dat bijvoorbeeld het British Film Institute veel feeling houdt met makers, het volgt waar ze mee bezig zijn, en heeft aandacht voor hun carrière. Het Filmfonds werkt nu vooral met producenten. Koolhoven ziet dat belangrijke filmbewegingen, zoals de Neue Deutsche Welle, altijd uitgingen van regisseurs. Wij hebben een producent-gedomineerde industrie.

Op de vraag of je in de beginfase al moet nadenken over internationaal publiek zijn de reacties gemengd. Sendijarević denkt aan de ene kant vooral aan zichzelf als publiek, maar had bij het maken van *Sweet Dreams* wel internationaal publiek op het oog. Artistiek en commercieel hoeven elkaar volgens Koolhoven niet in de weg te zitten. Sendijarević noemt *Barbie* als voorbeeld: zeker geen gladgestreken film, best progressief. Bij de film die Koolhoven nu aan het maken is, *Emerald Butterfly*, denkt hij aan publiek buiten Nederland, maar het mag geen knieval voor kwaliteit zijn. Belangrijk is om ambitieuzer te zijn, je maakt geen films om alleen op festivals te draaien.

Wat in het gesprek ook naar voren komt is het belang van internationale contacten en coproducties. Doe je voordeel met reacties van anderen, gebruik nieuwe expertise. Laat je inspireren in Cannes. Petit ziet een nieuwe generatie die zich meer naar buiten richt. Internationale coproducties zijn belangrijk, luisteren naar anderen, open staan, schaven.

Maar de hamvraag is toch: moeten we minder films maken? Daar is men het wel over eens. De lat moet hoger. We moeten niet meer, zoals Koolhoven het schetst, de brede onderkant omhoog helpen, maar toptalent nog meer laten schitteren.

De auteur is belangrijk. De lat bij de pitch moet hoger, maar het moet ook van de makers zelf komen, niet altijd wijzen naar het Filmfonds, meent Koolhoven. Meer lef dus, dat beamen Petit en Sendijarević. Waar deze laatste aan toevoegt dat ook de Filmacademie een plek is waar lef veel meer aangemoedigd kan worden.

Een uitnodiging

Tot slot een uitnodiging van Guido van Gennep. Als voorzitter van de Dutch Academy For Film (DAFF) is hij betrokken bij de toekenning van de Gouden Kalveren, en bij de stemrondes viel iets op. Films die gewaardeerd worden door vakgenoten zijn niet de films met veel bezoekers, terwijl grote publieksfilms niet door de eerste stemronde komen. Een interessante discrepantie. Het Olsberg-onderzoek laat zien dat er ook internationaal werk aan de winkel is, maar van nul kunnen we alleen maar omhoog, stelt Van Gennep optimistisch.

"Grijp dit moment aan als startpunt voor verbetering. Vanuit de DAFF organiseren we op vrijdag 15 december een bijeenkomst in het teken van dit onderwerp. We denken aan een dag met veel dialoog. We willen dit echt vanuit de makerskant benaderen."

"Iedereen is uitgenodigd."

Guido van Gennep

3. Grenzeloos netwerken

Met de sciencefiction-serie *Arcadia* als casestudy verdiepen we ons in de complexiteit én de meerwaarde van seriële coproductieprocessen. Hoe werkt coproductie met diverse landen en het uitgeven en financieren van je productie over de grenzen? Met Anna Pedroli (NAPA) en Jacobine van der Vloed (ACE) als moderatoren wordt dit toegelicht door Helen Perquy (eigenaar jonnydepony, BE) en Fleur Winters (oprichter Big Blue Productions, NL), als producent en coproducent betrokken bij *Arcadia*. Een sessie in samenwerking met NAPA, ACE Producers en Film Festival Oostende.

Het begint in 2018 als Helen Perquy en Fleur Winters elkaar ontmoeten tijdens een sessie van ACE. Het idee van de sciencefictionserie *Arcadia* ligt dan al langer op de plank. Het duurt even voor de serie tot stand komt. Perquy en Winters leggen uit dat het maken van een scifi-serie een kostbare productie is waardoor de meeste producenten in de Benelux zich er niet aan willen branden. Een nieuwe wereld bouwen is onbetaalbaar. Naast o.a. artwork en dressing zijn ook de vele draaidagen die een serie heeft kostbaar. Een serie is een puzzelwerk, je draait niet chronologisch.

Daarbij werk je met *storyworldbuilding* waar vanuit de Benelux geen opleidingen voor zijn. De juiste kennis is niet zo snel gevonden. Dit was dan ook het grootste leerpunt voor de producenten. Op voorhand weet je niet of zo'n gewaagde productie dan uiteindelijk gaat slagen.

Dan is er nog de distributie. Er wordt gekozen voor de omroepen ARD, VRT en NPO. Een andere streamer had interesse maar daar wordt niet voor

gekozen. De insteek van *Arcadia* is maatschappelijk en dat willen de makers benadrukken. Omroepen staan daar doorgaans eerder achter dan een commerciële partij.

"Ik vind het de missie van de publieke omroepen om moeilijke thema's naar voren te brengen."

Helen Perquy

Er wordt gediscussieerd over de rol van een omroep bij series en hoe zij de doelgroep bepalen. Ja ze kennen hun publiek het beste maar als je werkt met verschillende doelgroepen, hoe ga je hier dan mee om? Perquy pleit voor het volgen van je eigen verhaal. Soms kun je veel met de feedback en verwerk je het en soms moet je gewoon door. Voor *Arcadia* zagen de producenten de maatschappelijke missie als dat wat ze naar buiten wilden brengen.

In het geval van *Arcadia* hebben de Nederlandse en Vlaamse fondsen eerst met elkaar gesproken alvorens ze hun feedback terugkoppelden aan de makers, wat scheelde in feedbackverwerking. In Duitsland is het veel directer dan in Nederland en Vlaanderen. Ze stellen concrete vragen indien er iets niet duidelijk voor hen is, maar blijven weg van hun eigen 'wensen' of 'ik zou dit of dat doen'.

Samenwerkingsprocessen

Tot slot enkele conclusies die uit dit *Arcadia*-avontuur getrokken kunnen worden. Als je werkt met coproducties en diverse financierders dan heb je te maken met verschillende checkboxes die je af moet tikken. Ieder heeft zijn eigen eisen en wensen betreffende je productie en levert feedback op een eigen manier aan. De makers die

meewerken aan je productie neem je volledig mee in je proces. Doe je dit niet, dan krijg je ze gewoon niet mee.

"Onderschat niet wat producenten doen om talent te beschermen tegen de kritiek van financiers en fondsen"

Helen Perquy

Verder betekent een samenwerking met meerdere landen ook rekening houden met verschillende samenlevingen. Bijvoorbeeld, wat een Vlaming als humor ziet kan flink verschillen van wat een Nederlander als humor ziet. Je productie moet volledig afgestemd worden en een combinatie zijn waarin elke

samenleving zich voor een deel kan herkennen. Internationale samenwerking is meer dan "alleen een Belgische acteur erin". Het gaat veel dieper dan dat. De manier waarop diverse landen zijn en kijken moet worden verweven. We moeten elkaar niet naar de mond praten, maar wel begrijpen en samenwerken.

Er zit groei in de coproducties, maar de markt is moeilijk en heel competitief. Kies voor pitches die je raken, zoek projecten die ergens over gaan stellen de twee producenten. Naast moed om gedurfde keuzes te maken is ook vertrouwen belangrijk. Vertrouwen van financiers en alle betrokkenen. Dus ook vertrouwen tussen producent en makers, dat zet makers in hun kracht. Als er vertrouwen is gaat iedereen vliegen.

NFF Conferentie: Grenzeloos netwerken © Nederlands Film Festival / Marcelle Ohm

4. Time Will Tell

De Van Dale definieert het woord 'tijd' als 'een opeenvolging van ogenblikken', een serie van momenten waaraan de mens niet kan ontsnappen. Door creatieve makers kan het begrip 'tijd' ook als vorm, middel of als kader worden ingezet. De tijd die je nodig hebt om een verhaal te vertellen, de tijd voordat je een kijker verliest, de tijd waar ook je karakters mee te maken krijgen.

Hoe pakt dat uit in verschillende media, zoals podcasts, een televisieserie of een interactieve mixed-media-installatie? Moderator Samya Hafsaoui (presentator, scenarioschrijver, journalist) legt het voor aan het panel met drie sprekers: Randy Vermeulen (Vossenfilms, Audiocollectief Schik), Jan Harm Dekker (scenarioschrijver, *Flikken Maastricht*) en Luna Maurer (designer, *To Be Continued*).

Luister naar de podcast

Randy Vermeulen bijt het spits af en vertelt over zijn liefde voor de podcast, en dan vooral de verhalende documentairepodcast. Een grote hit (meer dan 2 miljoen keer beluisterd) is *Bob*, een Vlaams-Nederlands project van audiocollectief Schik. "Ik had al eens een project met ze gemaakt toen ik hoorde over de 84-jarige Eliza die sinds kort alleen nog maar kon praten over haar oude jeugdliefde Bob, en over een kind dat ze had moeten afstaan aan een klooster. Daar zijn we in gedoken, en dat werd de zesdelige podcast *Bob*."

Vermeulen legt uit dat een zogenaamde 'black box' belangrijk is om de aandacht vast te houden. Er

moet een geheim zijn, een speurtocht. Zoals, bestaat Bob wel, en waar zou dat kind dan zijn.

De inhoudelijke verschillen tussen podcast en televisieserie zijn niet zo heel groot. Als eindredacteur kijkt hij of er een plot is met een sappige wortel en een black box. Bij *Bob* was die sappige wortel het zoeken van die baby. Het kan ook iets laten zien over een tijd, plek of gemeenschap. En wat zegt het over de mensen, bijvoorbeeld over ouder worden. Een jonge luisteraar kan leren hoe met een demeterende grootmoeder om te gaan.

Op dit moment werkt hij voor de VPRO aan een podcastserie over opgroeien in de schaduw van de aidsepidemie. Een ander project is *De Erfenis*¹, dat gaat zijn eerste podcastserie zonder publieke omroep worden. Zes afleveringen met verhalen van mensen die worstelen met de gevolgen van een nalatenschap, en daar iets aan proberen te doen.

"Wat me enthousiast maakt over podcasts is dat het een jong publiek kan bereiken. Jonge mensen zijn bereid iets te leren over de wereld, ook over minder toegankelijke onderwerpen."

Randy Vermeulen

Een bot stelt vragen

Heel iets anders is *To Be Continued* van Luna Maurer, Yannick Noomen, Noortje van den Eijnde en Roel Wouters. Een cocktail van theater, een chatbot en een audiovisuele performance op

¹ Synopsis *De erfenis*: Alles wat eindigt, laat iets na. Maar veel erfenissen staan niet helder op wit papier. Deze erfenissen sluimeren, in de manier waarop we tegen onze kinderen praten, waarop

we verliefd worden, in de kansen die iemand krijgt (of niet krijgt), in de personen die we kiezen om ons land te besturen.

locatie. Een bot verdiept zich in de tijdsbeleving van de bezoekers, en stelt vragen als: "Wanneer heb je je voor het laatst verveeld?"

"Tijd en technologie, vaak wordt onze telefoon ervan beticht onze tijd op te slokken, en jij dacht: ik maak er een installatie van?" wil Hafsaoui van Maurer weten.

"Eigenlijk ben ik friction designer", legt Maurer uit. "Wat is het effect van technologie op onze samenleving. Ik begon zelf als techverslaafde, maar langzaam maakt Big Tech ons tot data-objecten. Als tech alles zo rimpelloos mogelijk maakt kom je niet meer van je stoel. We moeten zoeken naar frictie, dat maakt het leven waardevol."

"Dus hoe verandert tech je perceptie van tijd? Het probeert je veel tijd te besparen, en tegelijk zijn onze agenda's overvol. Wachten, je vervelen, dat bestaat niet meer. Terwijl vervelen enorme potentie heeft. Ideeën komen eigenlijk alleen als je geen plan hebt."

De zeventien seizoenen-serie

Tenslotte mag scenarist Jan Harm Dekker ons meenemen in zijn avontuur met *Flikken Maastricht*. Een vraag aan hem is of hij in de loop van die zeventien seizoenen veel dingen heeft zien veranderen, zijn er andere thema's of aandachtspunten in het schrijfproces?

Hij noemt Big Tech als iets wat meer in de weg is gaan zitten, maar op een andere manier. Met al die telefoons en

bewakingscamera's blijft er in een politieverhaal geen mysterie meer over. Daar moet je dus een slimme oplossing voor vinden.

"Alles wordt sneller."

Jan Harm Dekker,
over tijdsverloop in series

Met karakterontwikkeling kan je volgens hem niet heel veel doen. Personages worden niet heel veel anders. "We hebben Eva wel eens verslaafd gemaakt, maar je moet wel weer terug naar de rechercheur die ze is." Je werkt met personages die al lang bestaan, voor jonge, nieuw instappende scenarioschrijvers kan dat volgens hem wel eens lastig zijn om de goede toon aan te slaan.

Bij deze serie praten acteurs, regisseurs en producent overigens ook mee. Bij de start van een nieuw seizoen is niet alles direct in beton gegoten, er kan nog iets veranderen. Dat er toch wel iets verandert blijkt bijvoorbeeld uit het feit dat een personage vroeger een testosteronbom kon zijn, terwijl nu er een non-binair persoon (Thorn de Vries) is bijgekomen.

De vraag komt op tafel of AI ook een aflevering van *Flikken* zou kunnen schrijven?

"Iemand heeft dat getest en er kwam een lijn uit die we al geschreven hadden. We waren verbaasd dat AI de personages kende, maar de dialogen hadden niets met *Flikken* te maken. Maar in de toekomst misschien wel."

5. De oorsprong van onze verhalen

NFF Conferentie: De oorsprong van onze verhalen © Nederlands Film Festival / Lars Lensink

Een vijfkoppig panel van makers geeft in deze sessie inzicht in hun creatieve proces. Een verkenning in samenwerking met ROSE stories, een collectief van verhalenvertellers, producenten en talentontwikkelaars.

Moderator Fadua El Akchaoui (Theatermaker, acteur, scenarist) heeft het idee dat we in een tijd leven waarin de industrie sterk stuurt welke content en verhalen de wereld in komen. Dit gebaseerd op kijkgedrag, streamingdiensten en marketinginzichten. Worden makers geremd in de verhalen die ze willen vertellen of hebben ze manieren gevonden om hier mee te werken?

De focus van deze sessie ligt op het delen van inspiratie aan de hand van vertoonde fragmenten van werk dat de makers ooit inspireerde. Daria Bukvić (theatermaker, regisseur, schrijver en sprekerscoach) heeft een fragment meegebracht van *Jesus Christ Superstar*.

Sociaal activisme speelt voor haar een grote rol. Ze haalt inspiratie uit onderwerpen die haar boos of ongemakkelijk maken.

"Als het mij lukt om iets moois of troostrijks te maken en het mensen helpt om daar over te kunnen praten, dan is dat mijn drijfveer."

Daria Bukvić

Nawa Sira van Sluijs (regisseur) toont de clip van het nummer *Borders* van M.I.A., haar grote inspiratie. Ze noemt M.I.A. een maker die zich weinig aantrekt van verwachtingen van anderen en door tekst en vorm haar maatschappelijke betrokkenheid laat zien. Van Sluijs: "Voor mij als maker zijn het maatschappelijke en beeldende zeer belangrijk. Ik ben nu

bezig met de laatste fase van mijn docu *Mirage*, over mijn vader. Deze staat symbool voor vrijheid, die hij zijn hele leven heeft gezocht."

Sahil Amar Aïssa (schrijver, acteur en film- en tv-maker) laat een fragment zien van *Shaun of the Dead* omdat hij interdisciplinair filmmaken heel belangrijk vindt. *Shaun of the Dead* gebruikt verschillende disciplines om een verhaal te maken en plaatst een herkenbare hoofdpersoon in een uitzonderlijke situatie. Aïssa hoopt uiteindelijk iets liefdevols te maken dat ook maatschappelijk mag zijn. Iets moois dat anderen kan inspireren.

Morris Maturbongs (regisseur) heeft een fragment uit *In the Mood for Love* meegebracht. Door zijn vader kreeg hij grote interesse in de Hong Kong-cinema, en dit heeft invloed op hem als maker. Hij is nu bezig met een korte film over zijn vader als tiener en de muzikale energie van zijn gemeenschap.

De vijfde is Diëgo Nurse (regisseur) met een clip met de Kendrick Lamar. Nurse vindt het belangrijk om vrij te zijn als maker. Aan de hand van de clip vertelt hij over het mooie van het absurde. Hij wil niet meer aan verwachtingen van anderen voldoen, dat beperkt hem in zijn creatieve proces.

Van inspiratie naar artistieke ontwikkeling

Uit de aansluitende discussies volgde onder meer dat makers zich niet in een hokje moeten laten stoppen en hun creatieve vrijheid moeten koesteren. Diëgo Nurse stelt in dit verband dat hij geen bezwaar zou hebben om een blockbuster te maken, maar dan stopt hij er wel iets absurdistisch in. "Beperk je ook niet tot één discipline", merkt iemand anders op. Als je bredere ervaring hebt is dat goed voor de samenwerking met anderen bij jouw project. Bukvić vindt iedere vorm van gelimiteerd denken – bijvoorbeeld alleen schrijver zijn – pure armoede.

De industrie moet makers aanmoedigen om authentiek te blijven trouw blijven aan hun passies en inspiratiebronnen, om hun eigen unieke verhalen te vertellen. Dat is nog niet overal het geval, zoals opgemerkt door Bukvić, die in het gesubsidieerd theater werkt: "Ik heb voor het eerst geproefd in de filmindustrie, en ik schrok van de beperking van de artistieke vrijheid."

Zowel artistieke vrijheid en het volgen van persoonlijke inspiratie als maatschappelijke betrokkenheid waren terugkerende thema's in het gesprek.

6. Who Runs the Show?

In Amerika is de showrunner niet meer weg te denken bij de producties van series, en ook in Denemarken is het gebruikelijk om er mee te werken. Toch staat 'showrunner' zelden genoemd bij de credits, vaak staat er dan 'created by'. Hoog tijd dus om daar wat meer over te weten te komen in deze sessie, die onderdeel is van de *European Showrunner Think Tank* in samenwerking met *ifs Internationale Filmschule Köln*.

De sessie gaat van start met een inleiding door de Deen Jeppe Gjervig Gram (*Borgen*, *Follow the Money*), die betrokken is bij de European Showrunner Training voor aspirant showrunners. Aansluitend praten uit Nederland Pieter Bart Korthuis (*Dirty Lines*, *Het jaar van Fortuyn*) en uit België Sanne Nuyens (*De Twaalf*, *Beau Séjour*) met Gram en moderator Lemba de Miranda (scenarioschrijver, acteur) verder over dit onderwerp.

Gram werd verliefd op series in de tijd dat HBO opkwam en beseftte dat de schrijvers de echte scheppers waren. Hij liet zijn regieambitie varen en herinnert zich dat op de filmschool het maar gek werd gevonden dat schrijven voor televisie zijn grote droom was. Uiteindelijk werd hij een van de schrijvers van *Borgen*, en daarna creëerde hij als showrunner zijn eigen misdaadserie *Follow the Money*.

"Wat is dat precies, een showrunner?" vraagt de Miranda. Gram vindt het grappig dat daar veel verschillende meningen over zijn. Het is geen vaste functietitel, je kan niet solliciteren naar de baan van showrunner. Het is meer een beschrijving van een werkwijze, wie in het team van schrijvers, regisseurs en producenten

de supervisie over het geheel heeft. In Europa is dat vaak een producent, maar Gram vindt dat niet ideaal. Hij geeft de voorkeur aan een van de scenarioschrijvers. De showrunner is degene die de verantwoordelijkheid heeft voor de creatieve beslissingen. Als er twijfels of verschillen van mening zijn, geeft de showrunner de richting aan.

Denemarken was het eerste Europese land waar deze werkwijze 25 jaar geleden bij DR, de Deense publieke omroep, werd geïntroduceerd. Na de dure flop van een historische serie die per ongeluk een komedie werd, besloot DR om een aantal mensen naar Amerika te sturen om te zien hoe de productie daar werd georganiseerd. Teruggekomen, was dat Amerikaanse showrunner-model het voorbeeld voor een afgeslankte, en minder hiërarchische Deense versie. De meeste series worden nu op die manier gemaakt, met grote hits als resultaat.

Gram noemt een paar belangrijke principes van dat Deense model. Ten eerste: er moet één duidelijke visie zijn, als iedereen zich er mee bemoeit krijg je geen sterke serie. Ten tweede moet duidelijk zijn wie de 'eigenaar' is. Bij DR is de schrijver de baas. Ten derde heeft het 'Head of Drama' niet de totale controle over de serie, deze persoon moet vertrouwen hebben in de schrijver-showrunner. Vertrouwen, zo benadrukt Gram, is het geheime ingrediënt van het werken met het showrunner-model. Hij heeft ook gezien dat hij door het succes van zijn werk zelf ook vertrouwen heeft gekregen.

Tegenstand komt meestal uit de hoek van regisseurs of producenten, die gewend waren om de baas te zijn, maar

Gram meent dat als het om creatieve beslissingen gaat een schrijver de meer aangewezen persoon is om een lang lopende serie te blijven overzien.

Reagerend op vragen uit de zaal legt hij uit dat de Deense principes niet dogmatisch zijn, maar vooral ter inspiratie. Er hoeft niet één Europees model te zijn. Wel vindt hij zelf dat de writers room altijd een belangrijke plaats inneemt.

Daarom ook zijn de deelnemers aan de Europese cursus alleen schrijvers, liefst met de nodige ervaring. De cursus maakt je nog niet tot een echte showrunner, maar geeft je wel de basis. Gram vergelijkt het met het halen van je rijbewijs. Dan maak je geen ongelukken op de weg, maar je moet nog heel veel rijden om een echte chauffeur te worden.

"Je moet leren in de montagekamer te zijn, zoals je ook moet leren praten met regisseurs en producenten."

Jeppe Gjervig Gram,
over showrunning

Meer showrunner-ervaring

Na dit inspirerende verhaal haken Pieter Bart Korthuis en Sanne Nuyens hierop in met hun eigen ervaringen als showrunner.

Nuyens begon als scenarioschrijver bij *Beau Séjour*, en werd daar ook betrokken bij de montage en viel ook een dag in als regisseur. Dat gaf haar al een bredere blik. Bij *De Twaalf* trad ze op als showrunner, en door de European Showrunner Training hoopt ze dat ze sterker kan staan bij de onderhandelingen met producenten. Die ervaringen maken dat ze nu als schrijver ook verder denkt, aan

locaties, aan het budget. Ze is ook tijdens het schrijven meer gaan denken als een producent.

Korthuis, schrijver, regisseur en showrunner, studeerde op de Filmacademie regie en montage. Hij raadt beginnende schrijvers aan om verder te kijken, bijvoorbeeld in de montagekamer. Dat kan pijn doen, als je de eerste cut van je script ziet, maar het is waardevolle ervaring. Bij de serie *Dirty Lines* was hij als showrunner betrokken. Je werk als schrijver en stopt dan niet bij het afleveren van het script maar je blijft van begin tot eind betrokken bij alle beslissingen. "Ik wilde bijvoorbeeld een onderzeeër die in het dok in brand vliegt. Franky Ribbens schreef een prachtige scène – een schrijver moet zo vrij mogelijk kunnen zijn – maar later moest ik toch beslissen dat het te duur werd."

Advies

Dan nog een vraag aan het drietal: hebben jullie advies voor jonge serie-schrijvers, is het voor iedereen weggelegd om showrunner te worden?

Nuyens merkt op dat ze bij de cursus met twaalf deelnemers begonnen, en aan het eind waren er nog twee over. Het is een heel grote verantwoordelijkheid, het zal niet iedereen aanspreken, ook omdat je moet beslissen over het werk van vrienden en collega's. Korthuis woonde eens een masterclass bij van Bruce Miller (*The Handmaid's Tale*), *the hottest showrunner in America*. Hij zag eruit als een doodvermoeide Atlas die de wereld op zijn schouders had. "It's the worst job in the world", meldde die – tot vermaak van de zaal hier.

Overigens meent Korthuis het showrunnerschap niet alleen voor schrijvers voorbehouden hoeft te zijn.

Het zou bijvoorbeeld ook een regisseur kunnen zijn.

Dan komt het gesprek op het belang van originaliteit. Korthuis ziet in Nederland de neiging om voor veilig te kiezen, als iets goed uitpakt, doe je dat nog een keer. Terwijl men in Denemarken dan zegt: laat ons nu weer iets nieuws zien. Hij vermoedt dat de Zweedse productie *Triangle of Sadness* in Nederland niet gemaakt had kunnen worden.

Nuyens adviseert om te vragen of je als schrijver op de set mag kijken. Zie hoe

de shots worden gekozen, ga naast de regisseur staan, kijk een paar dagen mee in de montagekamer. Leer hoe het op de werkvloer gaat.

Waar Gram aan toevoegt toe: probeer bij een programma te komen dat met een showrunner werkt, raak vertrouwd met het systeem.

Tot slot nog een tip voor de omroepen. Maak ruimte in het budget voor een showrunner, want uiteindelijk zal dat geld besparen.

NFF Conferentie: Who Runs the Show? © Nederlands Film Festival / Lars Lensink

7. Games on Screen

Gameverfilmingen worden tegenwoordig veel gemaakt en ze leveren meer succes op dan ooit. Samen met Bartosz Sztybor (scenarioschrijver *Cyberpunk: Edgerunners*), Tasha Huo (scenarioschrijver en producent *Tomb Raider: The Legend of Lara Croft*) plus Christopher Sica (lead game designer *The Expanse*) zoomen we in op het proces van gameverfilmingen. Producties waar zij zelf aan hebben gewerkt worden ingezet als case studies. Moderator is Samya Hafsaoui (presentator, scenarioschrijver, journalist).

Bartosz Sztybor vertelt over de ontwikkeling van *Cyberpunk: Edgerunners*, een animatieserie waarin de hoofdpersoon moet overleven in een door technologie bezeten stad van de toekomst. Er kwamen wel twintig versies van tien scripts aan te pas. De makers waren het *Cyberpunk*-game aan het bewerken dat zelf ook nog in ontwikkeling was. Het plan was om samen te werken met de Japanse animatiestudio Trigger. Sztybor deed het script en de Japanners de animaties. In het begin waren ze het vaak niet eens over de ideeën, maar gaandeweg leerden ze elkaar beter kennen en ging het soepeler. Dat er veel vragen waren en er veel moest worden uitgelegd en nagedacht heeft het resultaat alleen maar beter gemaakt.

Game Designer Christopher Sica stelt zichzelf voor als iemand die houdt van verhalen vertellen. Hij heeft gezien dat de game-industrie filmischer wordt. Het gaat om het vinden van een evenwicht tussen het verhaal en de interactiviteit, de keuzes die je als speler maakt. *The Expanse* was interessant omdat het begon als de gelijknamige serie

sciencefictionboeken, toen een serie werd en daarna een spel. "We hebben alle boeken gelezen en alle afleveringen gezien, waarna we ons eigen verhaal wilden vertellen. Met meer interactiviteit, maar wel iets dat hetzelfde gevoel oproept als het origineel."

Tasha Huo stapte juist in een spelwereld (die met Lara Croft) die al een enorme status had. Ze denkt dat ze als schrijver voor de komende serie *Tomb Raider: The Legend of Lara Croft* werd gekozen omdat ze al die spellen heeft gespeeld. Belangrijk voor haar is het pakken van de juiste *tone of voice*, die komt uit het spel. Je hebt de klassieke Lara Croft waar ze een killer is, en de nieuwe games waarin ze een overlever is. De serie zit daartussen in.

Van game naar film

In de discussie met het publiek legt Huo verder uit dat je echt een band moet voelen met het karakter van de personages. Als voorbeeld noemt ze Lara Croft. Die heeft verlies meegemaakt, ze heeft vrienden die ze mist en dat is voor veel mensen een herkenbaar gevoel.

Een ander onderwerp is uiteraard de samenwerking met de ontwerpers van de originele spellen. Voor een film/serie is het belangrijk om niet dingen te gaan herhalen die al in de games zitten. Je moet met nieuwe ideeën komen. Aan de andere kant is het belangrijk, zoals Huo onderstreept, om de spelwereld goed te kennen. "Ik heb fantastisch met de makers van de game samengewerkt, en ze waren blij dat ik het materiaal goed kende. Ze hoefden niet bang te zijn dat ik het in een richting zou sturen waar de Lara Croft-fans van zouden griezelen."

NFF Conferentie: Games on Screen © Nederlands Film Festival / Lars Lensink

Dan is er nog iemand nieuwsgierig naar interactieve films, een soort tussenvorm tussen traditionele films en games. Zal dat ook meer in zwang raken? In grote lijn meent het panel dat het niet zo'n vaart zal lopen. Szybor verwacht er hooguit één per jaar. Film is film, tv is tv, en als je het interactief wilt zijn er games. Huo, die momenteel werkt aan de op het Dungeons & Dragons-game gebaseerde animatieserie *Mighty Nein*, stelt dat je als filmkijker graag op een emotionele reis meegenomen wil worden. Als je keuzes kan maken raak je uit het verhaal. Sica ziet wel ruimte voor meer interactie, maar het zal de traditionele film nooit vervangen.

Verrassingen

Kan je kijkers nog verrassen wanneer het gebaseerd is op zulk bekend materiaal?

De oplossingen, die als voorbeeld worden gegeven, lijken realistisch.

Je neemt bekende personages maar zoekt het in een origineel verhaal. Bij *The Expanse* had iedere aflevering, heel klassiek, een cliffhanger. Maar zulke verrassingen moeten natuurlijk wel betekenis hebben, merkt Sica op. Een goed verhaal vertellen, je publiek vasthouden, is bij een gameverfilming niet anders dan bij een gewone film, zo blijkt wel uit de antwoorden. Je kan ook met de personages meer in de diepte gaan.

De meningen over de behoefte aan interactiviteit en keuzes in een verfilming van een game zijn verdeeld. Over het algemeen lijkt het wel dat iedereen denkt dat 'traditionele' films altijd blijven bestaan, maar dat er wel behoefte is aan wat meer experimenteren met technieken uit games. Dus in de toekomst zowel games, gameverfilmingen als 'traditionele' film naast elkaar.

8. Lage landen, hoge verwachtingen

Als klein land met 'slechts' 17,5 miljoen inwoners, produceert Nederland ieder jaar een scala aan producties. En hoewel niet elke serie de Nederlandse *Borgen*, *Dix Pour Cent* of *Dark* wordt genoemd, zien we in de cijfers dat de Nederlandse serie wel degelijk in de lift zit.

Moderator Joost de Vries meldt dat we eerst kort in de cijfers duiken met een presentatie van het Nationaal Media Onderzoek. Vervolgens hebben we een gesprek met Marnie Blok en Bram Schouw (*De droom van de jeugd*), Rachel van Bommel (producent, Millstreet Films) en Steven van Roosmalen (Commissioning Editor, Videoland).

De cijfers geven goede hoop, laat De Vries alvast weten, maar waarschuwt dat de onderzoekers geen glazen bol hebben. We gaan hier geen Dutch model in navolging van het Danish model uitdenken, maar we kunnen wel voorzichtig kijken waar de toekomst van Nederlandse series zou kunnen liggen.

Nationaal Media Onderzoek

Nanda van Doornik (research-medewerker) start met een presentatie van het Nationaal Media Onderzoek. Ze legt uit dat dit een uitbreiding is van wat Stichting Kijkonderzoek hiervoor deed. Het doel is een veel bredere dataset over kijken, luisteren en lezen die uniek is in de wereld. De eerste fase is van start gegaan, daarin wordt nu ook gekeken naar uitgesteld kijken. Volgend jaar komt de tweede fase, met naast televisie ook alle andere schermen in het huis. In de derde fase gaat het onderzoek naar buiten, want met onze smartphone kijken we ook in de kroeg, op de kantoorvloer of op het strand. Dat moet standaard

marktcijfers geven voor onder meer adverteerders en producenten. Nu werpen we een blik op drie geconstateerde tv-trends (streamers zijn nog niet meegenomen) die onder meer relevant zijn voor Nederlandse series. De eerste trend is dat uitgesteld kijken toeneemt. Van Nederlandse fictie wordt 38% uitgesteld gekeken, vaker dan het andere aanbod. De tweede trend is dat de kijker van lineaire tv ouder wordt, zo ook de kijkers van Nederlandse series. En als derde: het bereik van Nederlandse films en series is de laatste jaren stabiel en groter dan dat voor buitenlands aanbod. Overigens zien we ook dat het wel lager is dan pakweg vijf jaar geleden.

Conclusies over in hoeverre dat met de inhoud te maken heeft, wat het goed doet en wat niet, kan het onderzoek niet trekken. Wel presenteert Van Doornik een Top 35 van Nederlandse series tussen 2018 en 2022. In de Top 3 zien we *Het geheime dagboek van Hendrik Groen*, *Flikken Maastricht* en *De luizenmoeder*.

De reacties zijn gemengd. Steven van Roosmalen ziet aan de hand van eigen onderzoek dat fictieseries bij Videoland in de lift zitten. Marnie Blok vindt het als schrijver lastig om als maker telkens de vraag te krijgen 'wie is je publiek?' "Dat vind ik ingewikkeld. Laat mij eerst gewoon mijn gang gaan. In de montage kan er nog wel een tik richting publiek komen."

Bram Schouw is stellig met betrekking tot deze kwestie. Volgens hem is de uitwerking van een idee een precair proces. Je kan onder de douche een briljant idee krijgen en dat moet de basis zijn om iets aan de man te brengen. Omgekeerd redeneren, dus

vanuit de cijfers richting script, vindt hij gevaarlijk. Zo kom je nooit op iets nieuws. Later in het ontwikkelingsproces kan bijvoorbeeld een testvoorstelling wel eens helpen om met een frisse blik naar je project te kijken. Maar het is niet de bedoeling een knieval te doen.

"Het is een ingewikkelde klus, je wilt een groot publiek, maar je wilt ook iets bijzonders maken."

Bram Schouw

De droom van de jeugd

Twee clips uit *De droom van de jeugd* brengen het gesprek op de ervaringen die opgedaan zijn met de ontwikkeling van dit inmiddels veelgeprezen

familie-epos. Blok vindt dat de samenwerking met de NPO over het algemeen goed verlopen is, al was ze wel eens teleurgesteld als een scenarioversie werd afgewezen. Lastig was ook wel als iemand weer eens riep "Dit is wel een serie voor Nederland 1, maak het niet te zwaar". Schouw beaamt dat je soms de angst en het geformatteerd denken voelt: 'O, het is geen crime!' Maar als je elkaar serieus neemt kun je samen goede oplossingen vinden.

Ook met de vertoning in de zomermaanden was het team van makers niet erg gelukkig. De uitnodiging voor Cannes Series was juist heel bemoedigend. Rachel van Bommel meent overigens dat er nog wel kansen liggen voor de promotie op zo'n festival.

NFF Conferentie: Lage landen, hoge verwachtingen © Nederlands Film Festival / Lars Lensink

Máxima

Drie van de aanwezigen, Blok (coscenarist), Van Bommel (producent) en Van Roosmalen (Videoland) zijn ook betrokken bij de ontwikkeling van de serie *Máxima*. Vandaag is de laatste draaidag. Deze productie naar het boek *Máxima Zorreguieta - Moederland* van Marcia Luyten stond vanaf het begin enorm in de belangstelling. Het eerste seizoen vertelt het verhaal van Máxima's jeugd tot haar verloving met Willem-Alexander. Het boek – de makers vinden het supergoed geresearched – was een stevige basis, maar het stopt vlak voor de ontmoeting. Luyten is nu bezig met het tweede boek.

Van Bommel vertelt dat men zich tijdens het creëren van de serie realiseerde dat er tot die ontmoeting niet zo veel drama is, dus werd besloten de lijn door te trekken, tot aan de verloving. Toen kwam de casting. De media ontploften en het regende aanbiedingen. Iedereen meende de ideale Máxima te zijn. Maar ja, het kon geen Nederlandse acteur zijn. In Argentinië, waar ook opschudding ontstond, koos het team Delfina Chaves als de perfecte Máxima.

Geen wonder dus dat Van Roosmalen de IP (intellectual property) heel sterk noemt. Iedereen in Nederland zal het willen zien en er is ook internationaal veel potentie. Dat is ook wat Videoland graag wil, een Nederlands verhaal met ook een internationaal haakje. Dat brengt het gesprek op de nog niet zo bekende European Writers Club. Twaalf verschillende omroepen en streamers uit Europese landen, met Videoland uit Nederland, die schrijvers inbrengen en samen plannen ontwikkelen, waar op dat moment nog geen producenten bij betrokken zijn. Met op de achtergrond de visie dat de schrijvers eigenlijk de nieuwe

regisseurs zijn. Denk in dit verband ook aan het fenomeen showrunners, waar deze Conferentie ook een sessie aan wijdde. Van Roosmalen ziet hier ook veel pan-Europese synergie ontstaan. Videoland werkt bijvoorbeeld mee aan een Noors plan.

Hebben we, zo vraagt moderator De Vries zich ter afronding af, hiermee al een hint voor de toekomst? Lokaal IP met internationale uitstraling, is dat de weg?

Van Bommel: "Wat mij betreft wel. *Máxima* is nu al een succes, we richten ons nu op Duitsland." Blok vindt het al een succes als ze het goed vindt, en wat ze gezien heeft is fenomenaal.

Tijdens deze sessie is gekeken naar zowel het begin als het eind van het productieproces van met name series. Twee perspectieven, gevoed door nieuw cijfermateriaal over de Nederlandse tv-kijker. Aan de ene kant zal een omroep of vertoner hopen op hoge kijkcijfers, aan de andere kant is er de maker die daardoor niet in een hokje geduwd wil worden. Tijdens het productieproces kunnen die twee invalshoeken wel eens spanning opleveren, maar er werd ook gesteld dat uit die spanning weer positieve oplossingen kunnen komen. Zoals de ervaringen van de makers van *De droom van de jeugd*, en de aankomende serie *Máxima*.

Een van de conclusies die we uit deze en andere sessies van vandaag kunnen trekken is hoe belangrijk vertrouwen tussen makers en producent is, en dat geldt ook voor makers en omroepen. Als maker ben je al heel lang bezig met je productie en daar kan je als omroep of streamer je voordeel mee doen. Daarnaast kan ook de samenwerking bij internationale coproducties een frissen blik geven en nieuwe synergie.

9. Expertmeetings

Een speciaal onderdeel van de NFF Conferentie vormen de besloten expertmeetings. Professionals die actief zijn in diverse disciplines schuiven op uitnodiging aan bij, dit jaar een zestal, rondetafelgesprekken. Het scala aan onderwerpen is breed, van beleidsmatig tot praktisch. Drie tafels kijken naar de nieuwste ontwikkelingen: de consequenties van AI, distributie van VR en de ambities van de digitale cultuursector. De andere drie tafels focussen op grensoverschrijdend gedrag, de gelijkwaardige behandeling van zwart haar en de arbeidsmarkt filmfestivals aan de orde.

Rondetafelsessie: In opspraak

Deelnemers:

Dorien van de Pas, (Adviseur Nederlands Filmfonds, tafelfoorzitter)
Isabelle de Klein (Hoofd Marketing & Communicatie, Nederlands Film Festival)
Jenny Booms (Directeur, Dutch Academy for Film)
Reinout Bussemaker (ACT)
Seema Ouweneel (Extern vertrouwenspersoon)
Katinka Zoetmulder (Talent Manager, Henneman Agency)
George van Breemen (Zakelijk Directeur, Filmfonds)

In opspraak gaat over de situaties die ontstaan wanneer personen in de audiovisuele sector in opspraak komen of veroordeeld worden wegens grensoverschrijdend gedrag. Het roept veel vragen op. Hoe reageer je, hoe ga je om met de media, moet je prijzen terugtrekken, moet je mensen royeren?

Uit voorbeelden die de deelnemers aandragen, met dat van Thijs Römer als een recente zaak die veel aandacht

trok, blijkt dat het een complex probleem met veel nuances is.

Soms lijkt het alsof de sector telkens verbaasd is als zo'n situatie zich voordoet. Maar we moeten niet telkens het wiel uitvinden. De omgeving is essentieel hierin: je al dan niet uitspreken heeft ook te maken met angst dat je niet meer aan de bak komt. Een externe vertrouwenspersoon kan hier een belangrijke rol spelen.

Belangrijke conclusies zijn: het grote belang van preventie en de sociale veiligheid op en rondom de set, en transparantie. De producent heeft hierin een grote verantwoordelijkheid. Daarnaast moet er een sectorbreed protocol van één A4 komen waarin regels en verantwoordelijkheden duidelijk zijn vastgelegd. De panel buigt zich over de vraag of men gewonnen prijzen weer moet afnemen. De prijs is onderdeel van de historie en die kun je niet uitwissen stellen de aanwezigen. Het voorstel luidt dan ook om gewonnen prijzen niet af te nemen maar te focussen op preventie.

Om het concreet te maken, wordt de wens uitgesproken hierover met de Ketentafel arbeidsvoorwaarden in gesprek te gaan. Wat dat betreft heeft Doreen Boonekamp (voorzitter Ketentafel Film & AV productie), die even aanschuift, goed nieuws: "Bij de Ketentafel zijn we een beter beleid voor veilig en gezond werken in de av-sector aan het opstellen."

Rondetafelsessie: De stem van AI

Deelnemers:

Monique van Dusseldorp (Media Perspectives, tafelfoorzitter)
Corstiaan Kan (Advocaat, Bremer & De Zwaan)

Sander Dikhoff (Media & Entertainment Layer, Dikhoff van Dongen Advocaten)
Elles Masselink (Advocaat en Agent, Henneman Agency)
Thirsa van Til ((Stem)acteur in Nederland en de VS)
Caspar de Kieft (Belangenbehartiger Animatie en Auteursrecht, Kunstenbond)
Bas Uterwijk (Fotograaf en AI Kunstenaar)
Jürgen Theuns ((Stem)acteur, cabaretier, presentator en voorzitter Samen1Stem)
Marlous Fluitsma ((Stem)acteur)

AI is een ontwikkeling die niet is tegen te houden. AI-technieken die vorige week nog niet mogelijk waren, kunnen nu met de huidige ontwikkelingen wel. Een bekend voorbeeld is (stem)acteur Stephen Fry die zijn stem verleende aan de luisterboeken van Harry Potter. Vervolgens is zonder zijn toestemming en medeweten met AI-software zijn stem gebruikt om een historische documentaire in te spreken.

Hoe gaan we als mediasector om met dergelijke ontwikkelingen? Onderwerp van gesprek is onder meer de impact voor stemacteurs (kwijtraken van klussen, AI-software die hun stem gebruikt) en óf het mogelijk is om de stem te beschermen tegen AI-software die uit vele mediaplatformen geluidsfragmenten haalt.

Het gesprek wordt gestart met een aantal voorbeelden van ontwikkelingen die gaande zijn. AI-apps in opkomst, fragmenten van stemacteurs die door AI-software zijn gebruikt. AI blijft, dus we kunnen beter kijken hoe dit op de beste manier te gebruiken, daar is men het over eens. We moeten op zoek gaan naar manieren om AI op een morele manier in te zetten en er met eventueel nieuw ontwikkelde juridische regelgeving

naar kijken. Vraag is wel of de consument waarde hecht aan een morele aanpak én of het mogelijk is om de stem te beschermen tegen AI. Vaak is AI gebaseerd op vele stemmen, waardoor niet te traceren is van wie een stem is.

De Kunstenbond werkt aan een toolkit met adviezen voor stemacteurs om een beschermingsclausule in hun contract te verwerken. Verder is het belangrijk om de politiek bij deze ontwikkeling te betrekken, daar ontbreekt nog de urgentie. Ook wordt gepleit voor een fair practice code op AI-gebruik.

Maar ondanks de geweldige AI-ontwikkelingen zijn er bijvoorbeeld nog steeds curatoren en regisseurs nodig om de artistieke expressie goed tot uiting te laten komen. Voor echte kwaliteit zijn toch menselijke gevoelens, gedachten en expressie nodig, daar kan AI niet tegenop, zo meent men tenslotte.

Rondetafelsessie: Ketentafel arbeidsmarkt filmfestivals

Deelnemers:

Doreen Boonekamp (Voorzitter ketentafel Film/AV productie, tafelvoorzitter)
Lydia Jongmans (Programmasecretaris FairPACCT programma van Platform ACCT)
Clare Stewart (Managing Director, IFFR)
Laura Fulgori (Head of People & Culture, IFFR)
Margje de Koning (Artistic Director, Movies that Matter)
Annabeth Langkamp (Zakelijk Directeur, Kaboom Animation Festival)
JeanMarc van Sambeek (Hoofd Bedrijfsvoering, Cinekid)
Saskia Knol (HR Manager, IDFA)
Silvia van der Heiden (Algemeen Directeur/Bestuurder, NFF)
Brecht Visser (Hoofd Bedrijfsvoering, NFF)

Het gesprek gaat over arbeidsvoorwaarden en freelancebeleid bij de Nederlandse filmfestivals. In 2022 initieerden zeven filmfestivals een onderzoek naar het arbeidsvoorwaardenbeleid en de marktconformiteit van hun salarissen. Tijdens de sessie spreken de aanwezigen over mogelijke vervolgstappen. Samen kwamen zij tot de volgende conclusies:

Omdat Platform ACCT op 1 november tot een eindpresentatie wil komen waarin de conclusies en aanbevelingen van de ketentafels worden meegenomen, moet er snel gehandeld worden. De noodzaak van het verbeteren van de arbeidsvoorwaarden moet helder gecommuniceerd worden naar alle betrokken partijen om het meeste resultaat te bereiken. Het voornemen is om in een brief naar de Staatssecretaris een actieplan te formuleren met daarin de conclusies uit deze sessie.

De intentie is uitgesproken om een salarishuis van een nader te bepalen CAO (bij voorkeur Nederlandse podia) te volgen en een gezamenlijk functieboek op te stellen. Er zal een omrekentool moeten komen om een inschatting voor freelancetarieven te kunnen maken, hierbij wordt nadrukkelijk een minimum freelancetarief vastgelegd. De invulling van een gezamenlijk opleidings- en veiligheidsbeleid zal moeten worden uitgewerkt.

Bovenstaande punten zullen vervolgens samenkomen in een werkcode (arbeidsvoorwaarden) die gehanteerd wordt door de deelnemende filmfestivals en ook gevolgd kan worden door of een leidraad kan zijn voor andere (film)festivals in het land.

Vanaf 1 november komt er een ketentafel van platform ACCT waar de filmfestivals gezamenlijk aan deelnemen en de stappen zoals hierboven benoemd op korte termijn uit kunnen werken.

Rondetafelsessie: Black Hair & Make Up

Deelnemers:

Manoushka Zeegelaar Breeveld
(Acteur, schrijver, zanger en oprichter van KLEUR, tafelvoorzitter)
Marleen Holthuis (Allround haar en make-up artiest, algemeen bestuurslid ACM)
Connie Happé-Pingen (Agent Solid Base Management)
Evalotte Oosterop (Allround haar en make-up artiest)
Bianca van der Steen (Allround haar en make-up artiest Geen Bluf)
Jacqueline Hoogendijk (Allround haar en make-up artiest Geen Bluf)
Floor Onrust (producent Family Affairs Films)
Iraida Markus-Meerzorg (Agent Meerzorg Talents en oprichter van KLEUR)
Leontine Petit (producent Lemming Film)

Hoe zorgen we ervoor dat acteurs op een gelijkwaardige manier behandeld worden door het haar- en make-up departement? Veel mensen zijn er niet van bewust dat er een hele geschiedenis vast zit aan Black hair en make-up. Wit, steil en blond is altijd de norm geweest.

De deelnemers signaleren onder meer gebrek aan expertise. Ze zien ook weinig aandacht voor Black hair en make-up bij opleidingen. Wat te denken bijvoorbeeld van de afdeling camera en licht? Men ziet hier ook een rol voor Filmfonds en NPO. En waarom geen Gouden Kalf voor haar en make-up?

In een zeer constructief gesprek worden concrete stappen geformuleerd:

Een Positionality training voor de (uitvoerend) producenten, camera en licht-mensen en uiteraard mensen van haar & make-up. Deze training neemt blinde vlekken weg en geeft inzicht in de geschiedenis van het haar en uiterlijk van mensen van kleur.

Gesprekken tussen ACM, Geen Bluf en andere hair en make-up agency's en artiesten over problemen en mogelijke oplossingen. Dit is een groep van ongeveer 50 mensen die serieus en regelmatig werken in de industrie.

Ontwikkelen van een certificaat, in samenwerking met de (uitvoerend) producenten en andere vakverenigingen zoals de NAA. Zodat mensen die zeggen te weten om te gaan met Black hair en make-up dat ook kunnen aantonen.

Gezamenlijk cursussen organiseren die de expertise vergroten en waar kruisbestuiving kan plaatsvinden. Daar is geld voor nodig.

Ontwikkelen van een handvat voor uitvoerend producenten: dit hebben we nodig om ons werk aangaande acteurs van kleur goed uit te kunnen voeren.

Gezamenlijk druk uitoefenen op de make-up opleidingen om te zorgen voor specifieke vakkennis over black hair en make-up.

Rondtafelsessie: Distributie VR

Deelnemers:

Avinash Changa (WeMakeVR, tafelvoorzitter)

Corine Meijers (Producent Studio Biarritz)

Siuli Ko (Onafhankelijk producent)

Samantha Castano (Ministerie van OCW)

Ido Abram (See NL)

Ruth Timmermans (Lima)

Met de toenemende professionalisering van de Virtual Reality-sector in Nederland, groeit het aantal high-end producties. Daarmee neemt ook de noodzaak en behoefte aan goede distributie toe. Maar het netwerk hiervoor staat nog in de kinderschoenen. Hoe kunnen we Nederlandse VR-werken op nationaal en internationaal niveau beter distribueren?

In een optimistische sfeer worden ervaringen gedeeld en ideeën geopperd. De tijd is rijp voor Nederland om deze sector aan de wereld te laten zien. We hebben het talent.

Hoewel de meningen over details verschillen is er in grote lijn overeenstemming over het belang van een op te richten kenniscentrum en bijbehorende infrastructuur. In tegenstelling tot 'oude' media als film en televisie kennen immersieve en VR-werken nog geen vastomlijnde modellen. Mogelijkheden variëren van bioscopen (Babette Wijntjes, distributeur Cassette Stories, deed daar al eens onderzoek naar) tot exposities of privé VR-brillen. Een belangrijke taak voor een kenniscentrum is ook de lobbyfunctie richting financiële ondersteuning. Duidelijk is in ieder geval dat de financieringsmogelijkheden van deze nieuwe mediavormen nog lang niet zijn uitgekristalliseerd. Samantha Castano is namens OCW al in gesprek met de sector. Een interdisciplinaire werkgroep kan een goede volgende stap zijn.

Rondtafelsessie: Governance

Moonshot Digitale Cultuur

Deelnemers:

Ouke Arts (Managing Partner Thaeisis, tafelvoorzitter)

Heleen Rouw (Directeur Cinekid)

Leonieke Verhoog (Hoofd Medialab Cinekid)

Raymond Frenken (Beleidsmedewerker NAPA)
Cathy Brickwood (Programme Manager Het Nieuwe Instituut)
Paulien Dresscher (Curator Digitale Cultuur Nederlands Film Festival)

Moonshot is een initiatief dat de diverse ambities, knelpunten en kansen uit de digitale cultuursector in kaart wil brengen. Er is een groep organisaties en personen die met elkaar hierover spreken, er is een website, maar Moonshot is op dit moment nog niet als een concrete organisatie aan te wijzen. Hoe zou dat eruit kunnen zien?

Lastig daarbij is het feit dat het om heel verschillende partijen en organisaties met verschillende belangen gaat. In een levendige brainstorm en discussie buigen de deelnemers zich over zaken als vertegenwoordiging, gelijkwaardigheid, het uitdragen van de missie en financiën.

Aan het eind van de sessie wordt vastgesteld dat iedereen vanuit zijn eigen inhoud en eigen perspectief kan deelnemen aan dit initiatief, maar het grote governance-vraagstuk is nog niet beantwoord. Toch is er al iets groots

gelukt, namelijk verschillende partijen uit de digitale sector achter het idee van Moonshot te krijgen.

Voor de komende jaren zijn er drie mogelijke lijnen om het idee verder vorm te geven:

Moonshot wordt de correspondent

van digitale cultuur, gaat de website verder vormgeven, en gaat een digitale community bouwen en op die manier de zichtbaarheid van de digitale cultuur creëren.

Er komt een event: de staat van de

digitale cultuur, eenmaal per jaar, een serieus event maar ook een feest.

Maandelijks een showcase-event: een

maker wordt uitgelicht en kan dan zelf vertellen en laten zien wat digitale cultuur precies behelst.

Men hoopt dat Moonshot in 2025 meer zichtbaarheid heeft en een serieuze partner is bij beleidsprocessen die te maken hebben met digitale cultuur. Verder in de toekomst (2029) is het doel een eigen fonds en een pand waar events en dergelijke kunnen worden gehouden. Plus een verbeterde infrastructuur voor kennis en ontwikkeling, en uiteraard presentatie op Europees niveau.

10. Samenvatting

De Nederlandse film- en audiovisuele sector bruist van energie. De omzet is gestegen naar 1,2 miljard euro, de sector kan trots zijn op onze Gouden Kalf-winnaars en op de vele prijzen die speelfilms, animaties, documentaires, jeugdfilms - lang en kort - in het buitenland kregen.

Zoals NFF-directeur Silvia van der Heiden in haar openingswoord stelde: het festival laat dat allemaal zien, en tijdens de Conferentie kijken we achter de schermen en gaan we het gesprek met elkaar aan. Met in het achterhoofd het vorig jaar gepresenteerde nieuwe sectorplan voor versterking van de positie van Nederlandse culturele audiovisuele producties. Gezien genoemde resultaten wordt daar al hard aan gewerkt, en dat moeten we vooral samendoen.

Maar bij al dat optimisme – denk aan het succes van *Sweet Dreams* – en die bedrijvigheid moet er ook af en toe eens goed naar de nuchtere feiten worden gekeken. Dat kon op de festivalochtend met de sessie *Beeldverhoudingen*, gewijd aan de resultaten van het Olsberg-onderzoek, dat de internationale prestaties van Nederlandse speelfilms vergelijkt met die uit Zweden, Denemarken, Oostenrijk en België. Wat ons weer even met beide benen op de grond zette.

Hoewel Olsberg geen oplossingen presenteert, kwamen er uit de discussie zeker aandachtspunten bovendrijven. Waaronder bredere ondersteuning van producties, zowel in de ontwikkelingsfase als na de productie, met meer aandacht voor de auteur en mogelijk met meer geld voor minder producties, en meer ontwikkeling en langere trajecten voor bewezen talent.

Aan het eind van de Conferentie was er nog meer cijfermateriaal: de recente gegevens van het Nationaal Media Onderzoek, die onder meer laten zien dat de Nederlandse serie in de lift zit. Bij al dat cijfermateriaal kwam in de discussies ook een tegengeluid naar voren. Waak voor het dictaat van de cijfers, zorg ervoor dat die de vrijheid van de filmmaker niet gaan inperken. We moeten geen scripts gaan schrijven op basis van formules die garant zouden staan voor succes, maar juist de creativiteit van de ware filmauteur stimuleren.

De invalshoek van de makers kwam ruim aan bod in sessies zoals *Time Will Tell* en *De oorsprong van onze verhalen*, waarin het vooral om de werkwijze en inspiratie van de uitgenodigde makers ging. Daarbij werden ook verbanden gelegd met games, kwamen podcasts aan bod en is er nagedacht over cross-overfilms, waarbij artistieke inhoud en publiek elkaar kunnen vinden.

Dat de Nederlandse serie in de lift zit zag je ook terug in de ruime aandacht die de serie op deze Conferentie kreeg. In *Grenzeloos* netwerken ging het over seriële coproductieprocessen, met de sciencefiction-hitserie *Arcadia* als casestudy. Series speelden ook een hoofdrol in *Who Runs the Show?*, over het sterk in opkomst zijnde fenomeen van de showrunner. Gast spreker Jeppe Gjervig Gram vertelde dat de showrunner in Denemarken niet meer weg te denken is bij de productie van series, en liet ons ook kennismaken met de *European Showrunner Training*.

Naast cijfers, series en de creativiteit van de makers kwamen tijdens deze Conferentie nog twee trefwoorden bovendrijven: vertrouwen en samenwerken.

In zijn verhandeling over de Deense werkwijze liet Gram ons bijna terloops weten dat hij 'vertrouwen' ziet als het geheime ingrediënt van het showrunnersmodel. Het zal niet toevallig zijn dat ditzelfde woord ook in andere sessies opdook. Het sluit nauw aan bij wat Van der Heiden in haar openingswoord al benadrukte: om de

Nederlandse film vooruit te sturen moeten we samen aan de slag, of wat straks de insteek van de nieuwe regering is, of hoe de investeringsverplichting uitpakt als die, vanaf 1 januari 2024, in werking treedt.

NFF Conferentie: Expertmeetings © Nederlands Film Festival / Lars Lensin

